

**HAZİHİ'R-RİSÂLET-İ MİN KELİMÂT-I OĞUZNÂME
EL-MEŞHÛR Bİ-ATALAR SÖZÜ**

İSA ÖZKAN

Oğuznâmeler, Oğuz töresinin ve efsanevi tarihinin tespit edildiği destanî eserlerdir. Fuad Köprülü, Oğuznâmeden bahseden en eski kaynak olarak, Muallim Cevdet Bey'den naklen Ebu Bekr bin Abdullah bin Ay Beg Devâdârî'nin *Dürerü't-Ticân Gureru Tevârihi'l Ezmân* adlı eserini göstermektedir¹. Ay Beg Devâdârî'nin 1309-1310 yılına kadar vuku bulan olayları kaydettiği Arapça bu eser, Mısır'da Melik Nasır Muhammed Kalavun'a takdim edilmiştir (Köprülü, 1976, s. 26). Ay Beg Devâdârî, Ebu Müslim Horasanî hazinesinden gelen ve Harunü'r-Reşid'in Hekimbaşı olan Cibril bin Bahtîşu'nin Farsçadan Arapçaya çevirdiği hicri 211 (miladi 826) tarihli bu kitabı gördüğünü belirtmektedir. Bahtîşu'nin söz konusu kitapta eski Türkler, Moğollar ve Kıpçakların hürmet ettiği *Ulu Han Bitiği* adlı bir eserden söz ederken "Nasıl ki diğer Türklerde *Oğuznâme* isimli bir kitap vardır. Bunu elden ele gezdirirler. İçinde başlangıçları ve ilk hükümdarları zikredilir ki o da Oğuz'dur" şeklinde Ulu Han Bitiği ile birlikte Oğuznâmelerin şöhretine ve eskiliğine işaret etmektedir (Ercilasun, 1998, ss. 13-16). Öyle anlaşılıyor ki Oğuznâmeler, M VIII. yüzyıldan itibaren Türkistan'dan ön Asya'ya kadar millet hafızasında derin izler bırakan olay ve kahramanlarla zenginleşerek bir menkıbevi tarih ve destanlar toplamı

¹ Muallim Cevdet, Oğuz-nâme hakkındaki bilgiye Mısırlı Zeki Paşa'nın Mısır'da Hidiv Kütüphanesinde gördüğü *Dürerü't-tican Gureru Tevârihi'l Ezman* adlı eserle ilgili yazısından iktibas ederek kaleme aldığı Oğuzname-Kitab-i Dede Korkut Yeni Mecmua Çanakkal'a nusha-i Fevkaladesi 5 Mart 1331, c. 11, s. 89)'dan naklen Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara, 1976, s. 251.

biçiminde yazılı ve sözlü gelenekte yaşaya gelmiştir. Ancak yazılı gelenekteki Ay Beg Devâdârî'nin sözünü ettiği en eski nüsha ile onun orijinal istinsahları kayıptır. Sözlü gelenekte ise Seyhun ile Ceyhun Irmağı boylarından Azerbaycan, Anadolu ve Rumeli sahasına kadar Oğuznâme parçalarının yüzyıllar boyunca varlığını sürdürdüğü, hatta zayıf şekillerinin hikâye veya masal biçiminde yirminci yüzyılın ortalarına kadar kısmen muhafaza edildiği bilinmektedir (Özkan, 1998, s. 264).

Muhtevası, kahramanları ve az çok konusu bakımından birbirini tamamlayarak Oğuznâme adıyla tespit edilen ve günümüze ulaştığı bilinen on yazma eser bulunmaktadır. Bunlar:

1. Uygur Harfli Paris Bibliotheque Nationale'deki *Oğuz Kağan Destanı* (Bang, W.-Rahmeti, G. R., *Oğuz Kağan Destanı*, İstanbul, 1936, 70 s.).
2. Farsça Reşideddin Fazlullah Tabib'in Reşided-dîn Fazlullâh'ın *Camiiü't-Tevarihindeki Târih-i Oğuzân u Türkân u Hikâyet-i Changir-i u* başlığını taşıyan *Oğuz Destanı* (Togan, Zeki Velidi, *Oğuz Destanı*, İstanbul, 1970).
3. *Kitâb-ı Dedem Korkud 'alâ lisân-ı tâife-i Oğuzân, Hikâyet-i Oğuz-nâme-i Kâzan Beg ve gayrı* (Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı* Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, 1994, 3. basım, TDK Yay. s. 74. E. Rossi, II "Kitâb-i Dede Qorqut" Racconti Epico-Cavalleereschi dei Turchi Oğuz Tradotti e Annotati con "Facsimile" del Ms. Vat. Turco 102, Vatikan, 1952.
4. Yazıcızâde 'Alî'nin *Tevârih-i 'Al-i Selçuk* (Oğuz-nâme, Selçuk-nâme, *Târih-i 'Al-i Selçuk*, Abdullah Bakır bütün nüshaların yeni bir yayınına gerçekleştirdi Bakır, Abdullah, (2009), *Tevârih-i 'Al-i Selçuk*, İstanbul, Çamlıca yayınları, 1096 sayfa.
5. *Hazihi'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme el-Meşhûr bi-Atalar Sözü*, *Oğuzname*, Berlin Kral Kütüphanesi, Yazmalar Cetveli, cilt IV, Nu. 34-18891; *Mecmuai'l Emsal-i Mehemedali* Peterburg Devlet Üniversitesi Şark Yazmaları inv 121/58 numarada kayıtlı (*Oğuzname*, (1987) [Haz. Samet Alizade], Bakı, Yazıcı).
6. *Uzunköprü Oğuznamesi* Orkun Hüseyin Namık, *Oğuzlara Dair Destani Eserler*, Eraslan Kemal, *Manzum Oğuzname Türk* (Kemal Eraslan, *Türkiyat Mecmuası* c. 18, 1973-75, ss. 169-236).
7. *Tarih-i Salar Baba Aşkabat'ta* Golyazmalar Fondu 526 numarada kayıtlı, Nusaylı Türkmen Salar Baba bin Kûl'ali Haridari Salar Baba (1996), Tom 1, Çapa Tayyarlanlar: Ş. Geldieva, Ş.Gahdimov, R. Godarov vd, Aşkabat, Türkmenistan İlimler Akademiyası Türkmenistan Segodnya.
8. *Şecere-i Terakime*, Kononov, A. N. (1958). *Rodoslovnaya Turkmen, Soçinenie Abu-l-Gazi Hana Hivinkogo*. Moskva-Leningrad.

9. Dana Ata Oğuznamesi Molla Kurbangeldi, (?) Bekmıradov, A. (1987). *Andalıp hem Oguznameçilik Däbi*. Aşgabat.

10. Andelip Oğuznamesi Nur Muhammed Andelip (1661-1740?) Bekmıradov, A. (1987). *Andalıp hem Oguznameçilik Däbi*. Aşgabat.

Yukarıda sözü geçen Oğuznâmelerin kahramanları, olay ve hikâyeleri hakkında salname, anonim tarih veya mesnevi şeklinde yazılmış pek çok eserde perakende bilgiler mevcuttur. Muharrem Ergin ile Orhan Şaik Gökyay'ın Dede Korkut Kitabı neşirlerinde bunların tamamına geniş bir şekilde yer verilmiştir Biz burada *Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü* adlı el yazması eseri tanıtmaya çalışacağız.

Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü'nün el yazması hakkında Berlin Devlet Kütüphanesi Pertsh Kataloğu'nda kısa bilgi bulunmakta ve Berlin Kral Kütüphanesi, Yazmalar Cetveli, cilt IV, Nu. 34, Berlin 18891 kaydı yer almaktadır. Yazmadan ilk kez Von Diez bahsetmiş, eserin baş kısmındaki 400 atasözünü yayımlamıştır. (H. F. von Diez, *Denkwürdigkeiten von Asien I*, 157- 205; *II* 331-338, 1815). Muharrem Ergin'in, "bu Oğuznamenin Ahmet Caferoğlu tarafından istinsah edilen bir kopyası elimizde" şeklindeki kaydına rağmen sözü geçen çoğaltmanın akıbeti bilinmemektedir (Ergin, 1997, s. 38)². Ancak Ergin, Orhan Şaik Gökyay'ın, 1938 yılındaki Dede Korkut Kitabı ile ilgili ilk yayının başlangıç bölümündeki Oğuznamenin bu istinsahtan yararlanarak yapıldığını belirtmektedir. Ayrıca Gökyay, yazmanın başında yer alan 75 atasözüne *Dedem Korkudun Kitabı* adlı eserinde de yer vermiştir (Gökyay, 1973, ss. CXXX - CXXXII). Yıldız Çınar adlı bir öğrencimiz de Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1996 yılında bu eseri esas alan bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.

Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü'nün hangi tarihte ve kim tarafından tertip edildiğine dair el yazmasında herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Eserin cilt kapağında sonraki ilk sayfanın sağ köşesinde "Oğuz-nâme ya'ni zurub-ı emşal", sol köşede ise Latin harfli Diez yazısının altında Türkçe "Türkçe zarbı meşeldürler" kaydı yer almaktadır. Bu ikinci kaydın "meşeldürler" şeklinde "-ler" çokluk ekiyle bitmesi Arap harfli Türkçe bilen bir yabancı'nın kaleminden çıktığı kanaatini uyandırmaktadır. Müteakip sayfada *Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü* başlığının altında "Bismillâhîr-Rahmânîr-Rahîm- ve bihi nestâin ibaresi yazılmıştır. Eserin sonu ise "Yiğit başından devlet ırak değildir". "Yiğitsen başın kazan". "Yiğidiñ özi yiğitdir." şeklinde üç atasözü

² İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Caferoğlu Kitaplığında bahsedilen kopya bugün bulunmamaktadır.

ve “Bâki vesselâm, temmet Oğuznâme” ibaresiyle tamamlanmaktadır. Nesih hatlı bu yazma; 42 yaprak, 81 sayfadan müteşekkildir. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. İlk sayfadaki pek de düzenli olmayan harekelemenin, daha sonra mahdud bazı sözlerle sürdürüldüğünü görmekteyiz. Eser imla özelliği bakımından da bir istikrar göstermemektedir. Müstensih yanlış yazdığı bazı atasözlerini altına tekrar kendince doğrusunu yazmıştır.

“Geçmiş yağmurun kebek giyüb ardına düşme” (s. 42/satır 711-712).

“Geçmiş yağmura kebenek giyüb ardına düşme” (s. 42/satır 712).

Bazı atasözlerinde kelime veya bir ifade kalıbının atlandığı anlaşılmaktadır. Bu husus müstensihnin bir başka dip nüshadan geçirdiği fikrini ortaya koymaktadır.

Muharrem Ergin, Orhan Şaik Gökyay'ın okumalarına uyararak Dede Korkut Kitabı'nın giriş kısmında Atalar sözünden ibaret bu Oğuznâmenin metninde yer alan “*Ķan olan Emir Süleyman Sultan*” ifadesinden hareketle XV. yüzyılın başlarında istinsah edildiğini öne sürmektedir (Ergin, 1987, s. 38). Oysa yazmada açıkça “*Ķan olan*” değil “*Ķan alan Emir Süleymân Sultân*” ifadesi geçmektedir. Acaba Yazıcıoğlu Oğuznâmesinde “Emîr Süleymân uğurlu Oğuz” ve “Emîr Süleymân uğurlu-y-ıdı uğurun versün (Bakır, 2008, s. 830).” şeklinde iki yerde kaydedilen bu kişi kimdir? Bilindiği üzere pek çok tarihçi Batılı meslektaşlarının aksine Ankara savaşından sonra kardeşleriyle taht kavgalarına girişen ve Edirne'de padişahlığını ilan ederek adına sikke kestirip adına hutbe okutan Yıldırım Bayezid'in oğlu şehzade Emir Süleyman'ı beşinci Osmanlı padişahu saymamaktadır. Emir Süleyman bu taht mücadeleleri esnasında kardeşleri Mehmet Çelebi'yle üç, Musa Çelebi'yle iki defa savaşmıştır. Hatta Bizans, Eflak Voyvodalığı, Sırlar, diğer Anadolu Beylikleri de çıkarları doğrultusunda yerine göre taraf da değiştirerek çok kan dökülen bu çatışmalara örtülü destek sağlamışlardır. Han sözü bu yüzyılda “*Ķ kaf*” ile *Ķan* şeklinde yazılmamaktadır. Dolayısıyla bu ifade Emir Süleyman'ın da kişiliğine uygun olarak çok kan döküldüğü için yazıldığı biçimde *Ķan alan* şeklinde olmalıdır. Yazmanın yüzyılı ve devri konusundaki problemler burada bitmemektedir. Metinde geöen,

“Bosna'nuñ erkeği, kıızı ve gelini Ķatı güzel olurdur” (s. 54/satır 911)

sözleri istinsah tarihi konusunda yeni bir çelişki ortaya koymaktadır. Emir Süleyman 1402-1411 tarihleri arasında önce Edirne, sonra Bursa ve tekrar Edirne'de tahtta bulunmuştur. Osmanlıların Bosna'yı fetihleri ise Fatih Sultan Mehmet döneminde 1463 yılında gerçekleşmiştir. “Bosna'ya yönelik Osmanlı akınları ise 1415 yılından sonra sıklaşmaya başlamış; 1428 yılından itibaren de Bosna Kralları ancak vergi verir duruma gelmişlerdir. Boşnakların Osmanlı Müslüman kültür dairesine girişleri ancak XV. yüzyılın

sonlarına doğru olması icap eder. Bu bilgilere istinaden müstensihin yazmayı en erken XV. yüzyılın ikinci yarısında veya XVI. kaleme aldığı düşünülebiliriz.

Berlin Oğuznâmesinin tertip edildiği coğrafya konusunda yazma eserde bazı ipuçları bulunmaktadır. Müstensih atasözlerinin dışında bir kısım yaygın kanaatleri de eserine kaydetmiştir. “Magkara’nın ekini, İbsala’nuñ hasırı, Borı’nuñ balığı, İskitiye’niñ güzeli, Borlı’nuñ boğası, Dimetuka’nuñ bardağı, Birigi’niñ narı, Gelibolı’nuñ üzümü, Mekri’niñ şarâbı. Burusa’nuñ ekmeği, Şınab’ıñ alması, Tatar’ıñ bozası meşhûrdur, mağrûfdur, mücerrebdur. Hâşü'l-haşdır, eyüdü” (s. 56/satır 943-944).

Bu söz grubunda “Gelibolu’nuñ üzümü, Burusa’nuñ ekmeği, Tatar’ın bozası” vb. gibi bir kısım şehir ve kasabalar ile bu yerlerin adının yayılıp meşhur olmasında önemli rol oynayan ürünler sayılmaktadır. Müstensihin bu yerleşim birimlerine gidip gitmediği, sözü geçen yerleşim birimlerini bizzat şöhrete ulaştırın ticari malların üretimine tanıklık edip etmediği konusunda bir hüküm vermek güçtür. Ayrıca bazı yerlerin kendine has özelliklerini bilmek, oralara gidip görmeyi ya da yakından incelemeyi gerektirmeyebilir de. Ancak müstensihin, esas aldığı dip nüshada mevcut olup olmadığı konusunda herhangi bir fikrimizin olmadığı bu yerleri bir bir sayması mezkûr Oğuznâmenin Anadolu ve Balkanları çevreleyen sahada yazıya geçirildiğini göstermektedir. Nitekim

“Muğlanıñ bıçağın takın
Sögüt ağacından şakın” (s. 67/satır 1124);

“Kayşarı hêsâbla yapılmışdur” (s. 72/satır 2008);

“Oğlanuñ bahşışı Karaman bahşışı gibidür” (s. 51/satır 859).

sözleri de bu coğrafyanın Anadolu tarafını oluşturmaktadır. Ayrıca, “İstanbul, Bursa, Edirne cümle şehirleriñ atasıdur, anasıdur. Bâki kasabalar hışımu kavmidür (31. sayfa, 515. satır)” şeklindeki kayıttan eserin İstanbul’un fethinden epeyce sonra kopya edildiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu yer adlarından hareketle yazmanın coğrafyasının Anadolu ve Rumeli’den oluşan Osmanlı sahası olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Oğuznâmede yer alan “Bir arzu hezar dinar değer (21. sayfa, 340. satır)” sözü dinarın para olarak tedavülde olduğu ve hatırasının bilindiği bir döneme işaret edebilir. Nitekim Sırplar ile Arap memleketlerinde tarihte ve günümüzde kullanılan bu sözün kökeni Roma’nın para birimi Denarius’a kadar uzanır. Balkanlarda dinarın ilk defa Osmanlı fethinden önce Sırp prensi Stefan Nemancıç’ın tahtta bulunduğu 1214 yılında tedavüle çıktığı bilinmektedir. Oğuznâmede geçen Balkanlara ait yer adları ve dinar

sözünün de bize eserin Osmanlı Devletinin Rumeli'deki yerleşim merkezlerinden birinde istinsah edilmiş olabileceği fikrini akla getirmektedir.

Berlin Oğuznâmesinde 2210 özlü söz bulunmaktadır. Bunların çoğunluğu "atasözüdür". Ancak eserde dua, ilenç, deyimler ile hikmetimiz beyitlere de yer verilmiştir. Azerbaycan'da Samed Alizade'nin "Oğuz-nâme (Emsali Mehemedali)" adıyla neşrettiği Petersburg nüshasında ise, 1858/63 atasözü vardır. Berlin Oğuznâmesi, Petersburg Oğuznâmesinden³ hacim bakımından daha zengindir. Dede Korkut Kitabının mukaddimesinde yer alan sözlerden Petersburg nüshasında sadece yirmisi müşterek iken Berlin Nüshasında "atasözlerinin sayısı daha fazladır. Hatta "*Karımış oğlu Dede Korkut*" şeklinde isimlendirilen bu Türk bilgesinin (s. 6/satır 84) olağanüstü özellikleriyle ilgili bilgiler Berlin nüshasında geniş olarak yer almaktadır. Korkut Ata'nın "Ap alaca çiçekten öndim ... Ala göz div kızından toğdum, ben Dede Korkut (s. 5/satır 75-76)" şeklindeki efsanevi doğuşu yine bu eserde kaydedilmiştir. Korkut Ata, malum olduğu üzere değişik dini kültür çevrelerine giren eski Oğuzların "Dede Korkut Kitabındaki mukaddimeye göre "tamam bilicisi" iken Müslümanlıkla birlikte keramet ehli bir veli tipine dönüşmüştür. O, bu yazma eserde de konuyla ilgili düşüncelerini Oğuz Ata'ya atfedilen şu sözlerle açıklar:

"Oğuz Ata'ya ayıtmışlar:

"-Älemde ne bilmedün?"

Oğuz Ata ayıtmış:

"-Kim ölüp kim alacağın bilmedüm. Kim azanub kim yiyeceğın bilmedüm (s. 6/satır 97)."

"Allāh Allāh dimeyince işler oñmaz.

adır Tañrum vermeyince, er bayımaz.

³ Petersburg Oğuznamesi, Samed Alizade tarafından "Oğuz-nâme (Emsali Mehemedali)" adıyla neşredilmiştir (*Oğuzname*, (1987) [Haz. Samet Alizade], Bakı, Yazıcı). Berlin Oğuznâmesiyle Petersburg Oğuznâmesinin aynı dip nüshadan istinsah edildiği şüphesizdir. Petersburg Oğuznâmesindeki atasözlerinde "köy" ve "yoğurt" gibi Türkiye sahasına ait söz varlığı dikkati çekmektedir. İçindeki mahdut sayıda Farsça ve Arapça ibarelerden müstensihin sözü geçen dillere en azından aşına olduğunu göstermektedir. "Dobra yunag (hoş geldin)", "Poydi z bogom (Allah'a emanet)" şeklindeki Slavca sözlerin ise eserin müstensih hattında mı olduğu, yoksa sonradan mı ilave edildiği hususu tereddütlere yol açmaktadır. Samed Alizade'nin bu çalışmasındaki atasözlerinin okunuşuyla ilgili hüküm vermek için yazmanın orijinal metinlerini de görmek gerekmektedir. Dolayısıyla Azerbaycan Cumhuriyeti bilginlerinin bu eserin faksimilesini bir an önce yayımlanmasını ve Türkolojinin hizmetine sunmasını beklemekteyiz.

Halayıka ÷on geyürseñ (6. sayfa, 100. satır) kadın olmaz.

Çalı ile ko÷uz dikenini odun olmaz” .

diyerek Allah’ın gücünün sınırsızlığını, kâinatın sahibinin ve her şeyin bilicisinin Allah olduğunu hatırlatır.

Samed Alizade'nin yayımladığı Oğuzname'nin Arap alfabesine göre tertip edildiği belirtilmektedir. Oysa *Hazihi'r-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü*'nde müstensih bu hususa pek riayet etmemiştir.

Oğuznamelerde kıyamet kopuncaya dek uymaları icap eden kaideler bir “Düstüru'l-amel” biçiminde yazılmış ve vasiyet edilmiştir (Yıldırım, 2007a, s. 171). “Atalaruñ sözi Qur’an’a girmez. Ol, Kur’an yanınca yalıñ yalıñ yalışur. Atalar sözünü tütmayan yabana atılır, âhretde tãmü ehline çatulur (6. sayfa, 88. satır). Dede Korkut Kitabının mukaddimesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Bölümü 1390 numarada kayıtlı nüshanın başında yer alan Yazıcıoğlu Oğuznâmesi ile Berlin Oğuznâmesinin girişi arasında çok büyük paralellikler bulunmaktadır. Atalara; “Atam öldi” demişler: “İş başuña düşmiş” demiş. (6. sayfa, satır 90. satır) “Anam öldü” demişler: “Öksüz kalmışsun” demiş. “Oğlum öldi” demişler: “Yüregüñe ok to÷kunmuş” demiş. “Kızım öldü” demişler: “Harçdan kurtulmuşsun” demiş. “Karındaşum öldi” demişler: “Yeriñde, eliñde garîb olmuşsun” demiş. “Avretim öldü” demişler: “Döşegün yenilenmiş” demiş. “Konşum öldi” demişler: “Tanuşıkcun gitmiş” demiş. “Hışım kavmim öldü” demişler: “Vay ne ha÷ etmişsin (6. Sayfa, 95. satır) demiş. Atalara; “Düşman geldi” demişler: “Al atlu alınuda şakar kılıçlasun” demiş. “Bir at uçdı” demişler: “Al atdur ola” demiş.

Dede Korkut Kitabında “İç Oğuzuñ Taş Oğuz a Aşi Olup Beyrek Öldüğü Boyu”nda İç Oğuz beylerinden gösterilen ve Dış Oğuz’dan Alp Rüstem’in karımı Okçı Kozan Berlin Oğuznâmesinde de açıkça “Oğuz(dan), üç yüz altmışaltı alp kopdı, Yigirmi dört has boy. Otuz iki sekecik Sultân Selveri Kazan Okcısı Kozan (5. sayfa, 83. satır)” şeklinde Salur Kazan’ın okçusu olarak geçmektedir. Sözü geçen Oğuz beyi Yazıcıoğlundan “Beñişli (Bekeşli?) beñdeş (Bekdeş?) kanın alan, kalın Oğuzda ad koyan, kara başına oğlanlığında Kıyan Ucan oğlu Emen Begden öcin alan Eñsi Koca oğlu Okçı Kozan” olarak kaydedilmiştir (Bakır, 2008, s. 830).

Oğuznâmedeki atasözlerinde Türkleri en eski dönemlerinden itibaren girdikleri dinî kültür çevrelerinden izler bulunmaktadır. Mesela “Yād ferışteden biliş albız yeğdir (71. sayfa, 2004. satır)” şeklindeki atasözündeki “albız” sözü kamlık dinindeki kötü ruhlardan biridir. Yine “Oğuz yumundan baymış (24. sayfa, 389.satır)” “Yumu yum getirür, yum eyü kadem getirür (17. sayfa 284. satır.)” atasözlerindeki “yum” kelimesi uğur, baht

anlamındadır. Kamlık kültür çevresinde eski Türkler kâhin karşılığı olarak "yumçı" kelimesini kullanmaktadırlar (Özkan, 2012, s. 159).

Alliterasyon, asonans ve kafiyeli sözlerin hafızada saklanması ve konuşma dilinde bir ahenk yaratması sebebiyle atasözleri ve deyimlerde manzum veya yarı manzum bir durum söz konusudur. Atasözleri mecmuası olan Oğuznâmede de bu duruma dikkat edilmiş ve birçok atasözü en az iki dizeden meydana gelmiştir.

“Şamana kazık doğuma
Seni beğenmeyi evine okuma (80. Sayfa, 2150. satır)”.

Bazı atasözleri ise dörtlükler hâlinindedir.

“Öyleden sonra gecedür
Elliden sonra koadur
Evi rüşen iden becedür
Oğlını haşıl eden hecedür (8. sayfa, 120 satır).”

“Buğday şamansız olmaz,
Yayla şumansız olmaz.
Eyü şandüğün
Yamasız olmaz (9. sayfa, 149. satır).”

Müstensih, çocuk, yaşlı ve kadınlardan oluşan bir cemiyette söylenmesi edepsizlik telakki edilecek ancak halk arasında dolaşımda olan bir kısım müstehcen atasözünü de çekinmeden ve ayıp demeden kaydetmiştir. Bütün bu özellikleri ile müstensihin tekellüfsüz, taşkın ve rindane bir mizaca sahip olduğu anlaşılmaktadır

Oğuznâme âdeti gelecekte haber veren sözler toplamı gibidir. Buna bir çeşit dünyada olacakları tahmin etme, hatta geleceği okuma diyebiliriz. Ancak Oğuz Ata dilinden ifade edilen ve tahakkuk edeceği ileri sürülen bu hususlar “ahir zamanda” vuku bulacaktır. Sözü geçen atasözlerinde yaşanan zamandan ziyade, gelecekte olacağı ifade edilen hususlardan şikâyet vardır. “Âhir zamanda büyükde küçükde okumuş çoğ ola, bu sebepten aralarında izzet hürmet yoğ ola (11. sayfa, 175. satır)”. Şimdiki zamanın halkı virmek sevmez, almak sever (79. sayfa, 2141. satır). “Bina aşığı olan kişiye yurt yitmes (39. sayfa, 655. satır)”. “Şerlünün akçesi divâre gider, Yörügün akçesi tavara gider (30. sayfa, 567. satır).” “Odlu su dilsüz yağıdır (35. sayfa, 584. satır)” şeklinde pek çok söz yer almaktadır. Hatta bu sözler kimi zaman Korkut Ata'ya söylettirilir:

“Evvel sağlığa çalalum, sağlığı gelsün. Devlete çalalum, devletiñüz kâim olsun. Dostluğa çalalum, düşmanıñuz nâ'im olsun. Uğura çalalum, uğrıñuz hayr olsun. İşiñüz gücüñüz her dâim seyr olsun. Haktan şunu isterüz ki

sofrañuz açuğ olsun. Sizleri sevmiyenleriñ biñi buçuğ olsun. Yüzlerinde kıra beñler yirine kızıl gök ucuğ olsun.

Bay Bilecin begligün virsün, Oğcı Kozan erligin virsün, kan alan Emir Süleymân Sultân şalımlıña şağdıdın versün, Hızır peygamberüñ silicesün versün, Korkud Atanuñ bilicisin versün. Oğul acısın, yurt yoğsullıgın katı düşvârdır dirler Kâdir Tañrı cümlemize göstermesün. Bil'âhire kuruşluk hastalığı ile kocalık yoğsulluğun ziyâde müşkilimiş, Hağ Ta'âla kimseye bititmesün (1. sayfa, 1.-11 satır).

(...) Kılıcsızuñ kartı kurt er kocadır. Kız-oğlanuñ yüzi sözi kov iletür, ko getürür. İki koñşu biri biri ile çekişdürür, titiz eyler. Hağ Ta'âla; yavuz, yüzsüz, utanmaz avrat kaçasından belâsından beklesün, şaklasun (3. safa 38-39. satır).

Ol günleri görmeden söyledüm ben Dede Korkut, görmüşçe inanuñ baña Oğuz Kavmi derler (3. sayfa 40. satır). Ol günlere komağıl beni, cānum alğıl Kadir Tañrım".

Eğrice büğrüse ağaç uğaç kalmaya şapan ola. Çolak çulak kalmaya, çobān ola. Kavağça, şavukça ağaç kalmaya, boyunduruğ ola. At, eşek kalmaya, öküz ola. Dere depe kalmaya, tarla ola. Tana tolpı kalmaya, külek ola. Ulu kiçi kalmaya melik ola (3. sayfa, 45. satır) Yiğitler, kocalar, avratlar gibi çavlakı yülük ola. Kimsenüñ kimse yanında ödünçden, görünçden hâceti bitmeye, cebi ve kesesi delük ola. Bir kişinüñ bir kişi katında hürmeti izzeti kalmaya. Atānuñ, anānuñ oğula, kıza şefkatı ve merhameti olmaya, oğul ve kız hod anları hergiz riāyet kılmaya. Ataları tırurken oğulları söyleye. Anālar tırurken kızlar buyruğ eyleye (satır 50) Ol günleri görmeden söyledüm ben Dede Korkut, görmüşçe inanuñ baña Oğuz kavmi dirler. Ol günlere komağıl, benüm cānum alğıl kâdir Tañrım".

Hazihir-risâlet-i min kelimât-ı Oğuznâme el-meşhûr bi-atalar sözü, Oğuznâmelerdeki kişi ve olaylar konusunda yeni ufuklar açacak nitelikte olmasının yanı sıra Türk edebiyatının en eski atasözlerini de saklayan önemli bir eserdir. Dolayısıyla bu eserin yeni çalışmalarıyla Türkoloji araştırmalarında hak ettiği yeri alacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Bakır, A. (2009). *Tevârih-i Al-i Selçuk*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Bekmiradov, A. (1987). *Andalıp hem Oğuznameçilik Dâbi*. Aşğabat.

Çınar, Y. (1996). *Hazihir-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme el-Meşhûr bi-Atalar Sözü*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi], s. 33.

- Eraslan, K. (1975). Manzum Oğuzname. *Türkiyat Mecmuası*. 18: 169-236.
- Ercilasun, A. B. (1998). Oğuz Kağan Destanı Hakkında Bazı Düşünceler. *Türk Dili Araştırmaları Yılığ Belleten 1986*. Ankara: TDK Yayınları. 13-16.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı I*, Ankara, 3. basım, TDK Yay.
- Gökyay, O. Ş. (1973). *Dedem Korkud'un Kitabı*, Ankara.
- Kononov, A. N. (1958). *Rodoslovnaya Turkmen, Soçinenie Abu-l-Gazi Hana Hivinkogo*. Moskva-Leningrad.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. 3. basım, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Oğuzname*, (1987). (Haz. S. Alizade). Bakı: Yazıçı.
- Özkan, İ. (1997). Türkmenistan'dan Derlenmiş Dede Korkut Boyları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995*, Ankara: TDK Yayınları. 263-314.
- Özkan, F. (2012). Çuvaşça Yumşi "Büyücü" Kelimesinin Etimolojisi. *Türk Kültürü Araştırma Dergisi*. Ankara, 2012/2: 159-164.
- Rashiduddin Fazlullah, (1999). *Jami'u't-tawarikh compendium of chronicles, A History of the Mongol Part One*, [English Translation & Annotation by W.M. Thackson], Harvard University Publications.
- Togan, A. Z. V. (1982). *Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili*, 2. bs. İstanbul. 20.
- Yıldırım, D. (2007a). Kitab-Dedem Qorqud Metinleri ve Bir Problem Sözcük. Taraflıq. *Türkbilig* 2007/13. 168-181
- Yıldırım, D. (2007b). Qam Böri Oğlu Bamıs Börik (Qam Böre Oğlu Bamıs Börek). IV. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*. Ankara. 1945-1954.